2. Účel a prehľad úpravy rúd a druhotných surovín

Nerastné suroviny sa zriedka ťažia v takej forme, aby sa mohli bezprostredne spracovať. S úžitkovým nerastom sa vyťaží aj pomerne veľké množstvo sprievodných jalových, neužitočných nerastov. Niekedy vyťažená nerastná surovina obsahuje viac úžitkových minerálov, ktoré treba oddeliť. Niekedy druhy vyťaženej nerastnej suroviny sú z hľadiska kvalitatívneho zloženia dostatočne čisté, avšak veľkosťou zrna nevyhovujú pre ďalšie spracovanie, takže takú surovinu treba drviť, prípadne mlieť a pod.

Ani druhotné suroviny sa nevyskytujú v takej forme, aby sa mohli bezprostredne spracovať. Odpady neželezných kovov predstavujú širokú škálu rôznych typov a foriem odpadov s veľmi premenlivým zastúpením kovov. Ich spracovanie je možné len rôznou technológiou a kombinovanými metódami. Voľba technológie je daná ich kovnatosťou, obsahom doprevádzajúcich prvkov a zložením ostatného doprevádzajúceho materiálu. Treba vždy posudzovať možnosti komplexného využitia všetkých zložiek odpadov.

Súhrn všetkých procesov, ktorými sa primárne a sekundárne suroviny spracujú, zušľachtia a prevedú do technologicky zúžitkovateľnej formy tvoria úpravu, t.j.prípravnú fázu technologických postupov.

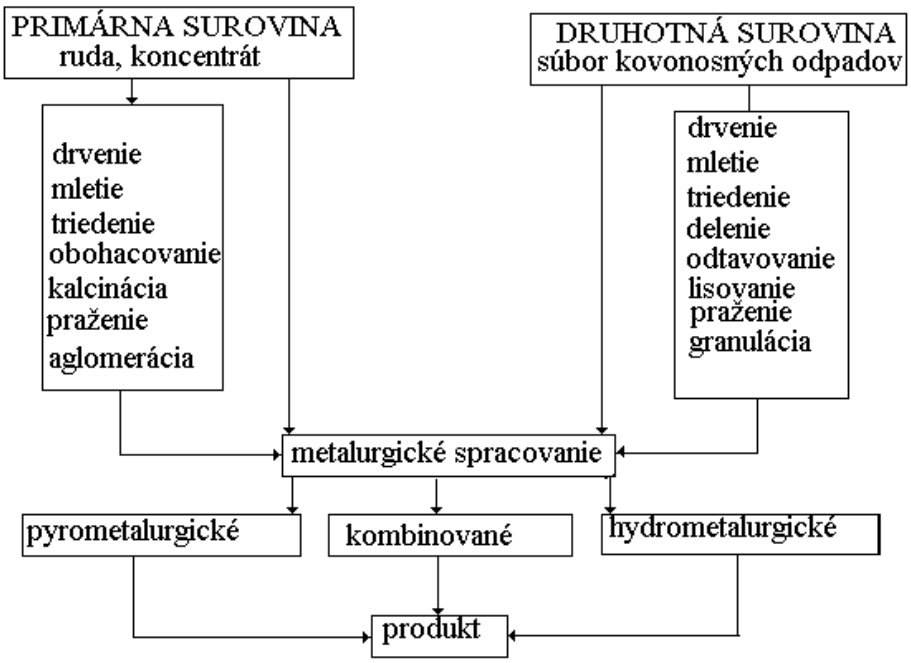

Obr.2.1 Zjednodušená schéma spoločného spracovania primárnych a druhotných surovín

2.1 Prehľad spôsobov úpravy nerastných surovín a druhotných surovín

Úpravnícke práce môžeme rozdeliť na tri etapy:

1.Prípravné úpravnícke práce – patria sem: drvenie, mletie a triedenie. Východisková ruda je zmesou úžitkových minerálov a jalových hornín. Hovoríme, že minerál je prerastaný jalovinou, alebo je vtrúsený v jalovine. Pritom táto vtrúsenosť môže byť jemná, hrubá, rovnomerná, nerovnomerná, agregátová a pod.

Základným predpokladom je dokonalé uvoľnenie úžitkovej zložky od jaloviny a preto musíme minerálne zrno otvoriť. Dosahuje sa to drvením a mletím. Jemnosť drvenia a mletia závisí od jemnosti vtrúsenia.

Rudy neželezných kovov majú väčšinou veľmi jemnú vtrúsenosť rádove 0,1 až 0,01mm. Úlohou prípravných úpravníckych procesov je pripraviť rudu s určitou veľkosťou častíc nevyhnutnou pre ďaľšie rozdružovanie.

2.Základné úpravnícke práce –patria sem: procesy rozdružovania minerálov, pri ktorých úžitkové minerály sa zhromažďujú v produkte, ktorý sa nazýva **koncentrát** a jalový produkt, ktorý nazývame odpad. V niektorých prípadoch obohatenie východzej rudy možno vykonať v jednej operácii.

Ak po prvej operácii koncentrát je ešte málo obohatený, potom ho nazývame medziproduktom a odpady ešte nie sú úplne ochudobnené o úžitkovú zložku. V týchto prípadoch sa opakuje operácia obohacovania. Z hľadiska koncentrátov hovoríme o očisťovacej operácii a z hľadiska odpadov hovoríme o kontrólnej operácii.

Ak je ruda dostatočne rozdrvená (rozomletá) nasleduje rozdružovanie. **Rozdružovanie je oddeľovanie úžitkovej zložky od jaloviny na základe ich rozdielnych fyzikálnych a chemických vlastností.**

Podľa princípu použitých fyzikálno-chemických vlastností, rozdružovanie rozdeľujeme na**: a) Gravitačné rozdružovanie -** využíva rozdiel v hustotách medzi úžitkovou a jalovou zložkou. Tento proces prebieha len v kvapalnom prostredí. Ak sa používajú ťažké kvapaliny a rozdružuje sa na princípe archimedového zákona hovoríme o statickom rozdružovaní.

Rozdružovanie v sádzačkách v splavoch a v žľaboch je dynamické rozdružovanie.Pri dynamickom rozdružovaní okrem hustoty je rozhodujúca aj veľkosť zrna.

b) Flotačné rozdružovacie metódy: - využívajú rozdielne fyzikálno-chemické vlastnosti povrchu minerálnych zŕn, ktoré môžeme pôsobením flotačných prísad cieľavedome ovplyvňovať.

Minerálne zrniečko úžitkovej zložky sa ovplyvní tak, že sa prichytí ku vzduchovej bubline a vypláva na hladinu odkiaľ sa odoberá. Flotácia je mladšia úpravnícka metóda ako gravitačná, ale v súčasnosti je v úpravníckej praxi najviac využívaná, zvlášť pri úprave rúd neželezných kovov je dominantnou metódou.

c) Magnetické rozdružovacie matódy: - využívajú rozdielnu magnetickú vodivosť medzi úžitkovou a jalovou zložkou.

d) Elektrické rozdružovacie metódy: - využívajú rozdielnu elektrickú vodivosť úžitkovej a jalovej zložky pri ich vzájomnom oddeľovaní.

Použitie konkrétnej metódy rozdružovania je podmienené:

-Jemnosťou vtrúsenia. Napríklad pri jemnovtrúsených rudách je gravitačné rozdružovanie neopodstatnené pre veľmi malú veľkosť, teda aj hmotnosť zrniečok úžitkovej zložky. U hruboprerastených rúd zase nepoužijeme flotáciu, ktoré vyžaduje jemné mletie.

-Ekonomické hľadisko. Je ďaľším dôležitýn faktorom pre voľbu predúpravy. Napríklad pri úprave železných rúd je flotácia veľmi nákladná. Na druhej strane gravitačné a magnetické metódy sú výhodné.

- Enviromentálne hľadisko. Je nevyhnutné a zákony priamo ukladajú normatívne, aké a koľko emísií sa môže dostať do ovzdušia, ďalej stupeň znečistenia vratných vôd do prírody a hluk spôsobený prevádzkou.

3. Pomocné úpravnícke práce: Cieľom týchto procesov je zníženie vhkosti produktov, tak aby to vyhovovalo normám a získanie recirkulačnej vody pre opätovné použitie v procese rozdružovania. Patria sem odvodňovacie a zahusťovacie procesy, filtrácia a sušenie.

Pre posúdenie jednotlivých produktov a ich kvality používame technologické ukazovatele, najnázornejšie v grafickej podobe.

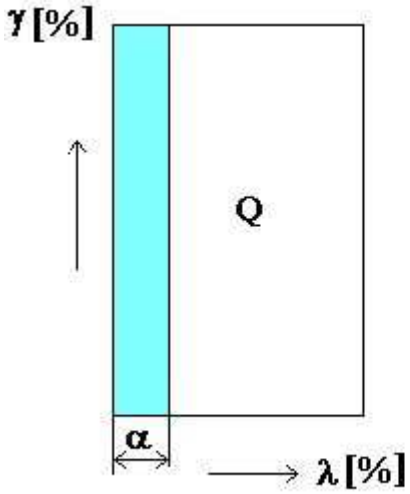

Obr.2.1 Znázornenie množstva rudniny a jej kovnatosti

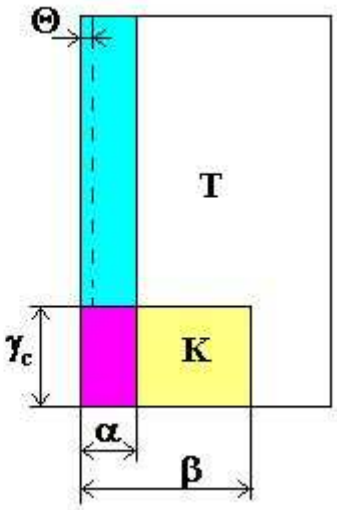

Obr.2.2 Znázornenie výťažnosti kovu do koncentrátu

Plocha štvorca na (Obr.2.1) predstavuje množstvo rudniny (skúmanej vzorky, alebo spracovanej rudy). Na horizontálnej osi sa znázorní kovnatosť (λ) a na vertikálnej osi sa znázornia hmotnostné výnosy (γ) jednotlivých produktov. Množstvo kovu rozptýleného v celom objeme danej horniny označíme (α).

Celková plocha (Q) predstavuje množstvo rudniny, modrá plocha predstavuje množstvo kovu rozptýleného v celom objeme danej rudniny.

Upravíme východziu rudninu na dva diely, pričom v jednom sa koncentruje úžitková zložka a v druhom jalová hornina. Obdĺžnik (K) na (Obr.2.2) predstavuje množstvo koncentrátu a časť (T) predstavuje množstvo odpadu.

Je zrejmé, že úpravou sa zvýšil obsah kovu z (α) vo východzej rude na (β) v koncentráte a určité množstvo kovu (θ) odchádza do odpadu.

Pomer kovnatosti koncentrátu a kovnatosti rudy sa nazýva **obohatením** (ozn.O)

$$O = \frac{\beta}{\alpha} \tag{2.1}$$

Obohatenie (O) nie je však postačujúcim ukazovateľom, lebo môžeme mať bohatý koncentrát, ale je ho málo a veľa kovu sa stráca v odpade. Preto treba vziať do úvahy aj hmotnostný výnos koncentrátu označovaný (γ_c).

Hmotnostný výnos koncentrátu je podiel množstva koncentrátu ku množstvu východzej rudy(násobené x 100- výsledok je v %)

$$\gamma_c = \frac{K}{Q} 100\% \tag{2.2}$$

Násobením hmotnostného výnosu obohatením dostaneme nový technologický ukazovateľ- **výťažnosť kovu do koncentrátu ε (%).**

$$\varepsilon = \gamma_c Q = \frac{K\beta}{Q\alpha} 100\% \tag{2.3}$$

V praxi sa obyčajne hmotnostné výnosy a z nich výťažnosť nepočítajú z hmotnostných množstiev, ale nepriamo pomocou bilančných rovníc:

$$\gamma_c + \gamma_t = 100\% \tag{2.4}$$

kde $\gamma_t = \gamma_c - 100$. Súčet množstva kovu v koncentráte a v odpade sa rovná kovu vo východzej rude.

$$\gamma_c \beta + \gamma_t \theta = 100.\alpha \tag{2.5}$$

Riešením sústavy rovníc (2.4) (2.5), pre hmotnostný výnos γ_c dostaneme:

$$\gamma_c = \frac{\alpha - \theta}{\beta - \theta} 100\% \tag{2.6}$$

Pre určenie hmotnostného výnosu nemusíme východziu rudu a produkty vážiť, treba však poznať ich **kovnatosť.** Dosadením (2.6) a (2.1) do (2.3) dostaneme vzťah pre výťažnosť:

$$\varepsilon = \frac{\beta}{\alpha} . \frac{\alpha - \theta}{\beta - \theta} 100\% \tag{2.7}$$

Ak potrebujeme porovnať prácu dvoch úpravní, výťažnosť kovu do koncentrátu, (ε) nie je jednoznačným ukazovateľom, lebo nevyjadruje čistotu koncentrátu. Preto sa zavádza nový ukazovateľ- **technická účinnosť rozdružovania.**

Pri ideálnom 100% -nom rozdružení dostali by sme koncentrát o kovnatosti čistého úžitkového minerálu β_{max}. Hodnota β_{max} je pre každý minerál stála veličina a dá sa vypočítať z atómových hmotnostných čísiel.

Prehľad β_{max} niektorých minerálov

Galenit PbS	86,6%Pb
Sfalerit ZnS	67,0%
Pyrit FeS_2	46,6%
Chalkopyrit $CuFeS_2$	34,5%Cu
Chalkozín Cu_2S	79,8%
Antimonit Sb_2S_3	41,4%Sb

Nech v skúmanej rudnine Q je N(kg) čistého úžitkového minerálu kovnatosti β_{max}. Potom môžeme napísať rovnicu

$$Q.\alpha = N.\beta_{\max} \quad \Rightarrow \quad N = \frac{Q.\alpha}{\beta \max}$$

Optimálny hmotnostný výnos bude:

$$\gamma_{opt} = \frac{N}{Q}100 = \frac{Q.\alpha}{\beta_{\max} Q}100 = \frac{\alpha}{\beta_{\max}}100\% \qquad (2.8)$$

Optimálny výnos teda závisí od kovnatosti úžitkového minerálu β_{max}. (Obr.2.3)

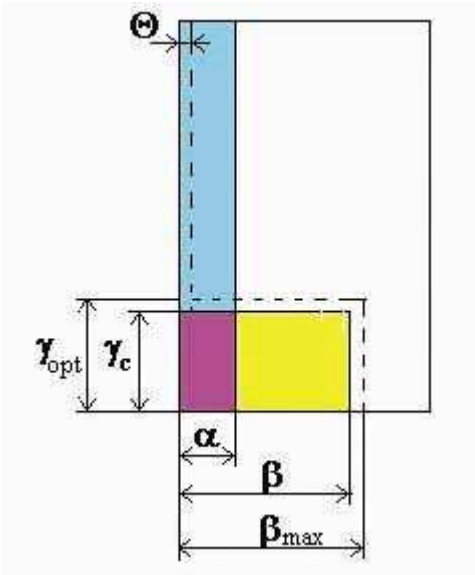

Obr.2.3 Technická účinnosť rozdružovania

Technická účinnosť rozdružovania je pomer skutočne dosiahnutého úspechu k optimálne dosiahnuteľnému. Za úspech možno považovať len vyťaženie množstva kovu ktoré znázorňuje plocha za čiarou označujúcou kovnatosť (α), lebo táto kovnatosť bola už pred úpravou.

Prakticky sme úpravou vyťažili kov, ktorého množstvo je znázornené obdĺžnikom o ploche $(\beta-\alpha).\gamma_c$. Množstvo všetkého kovu v rude, ktoré by sme vyťažili za ideálnych podmienok znázorňuje obdĺžnik o ploche $(\beta_{max}-\alpha).\gamma_{opt}$. Technická účinnosť rozdružovania η_r bude:

$$\eta_r = \frac{(\beta-\alpha)\gamma_c}{(\beta_{\max}-\alpha)\gamma_{opt}} \tag{2.9}$$

Ak čitateľa aj menovateľa vydelíme hodnotou α, dostaneme:

$$\eta_r = \frac{(\alpha-\theta)(\beta-\alpha)}{(\beta_{\max}-\alpha)(\beta-\theta)}.\frac{\beta_{\max}}{\alpha}100\% \tag{2.10}$$